

ŠALTINIO PUBLIKACIJA

Adomas Matuliauskas. Šilkografijos darbų ciklas „Vilniaus kalnų ir piliakalnių sakmės“
„Gedimino kapo kalnas“, šilkografija, (S/1), 2017, formatas 17 × 27 cm

Juozas Keliuotis. *Justinas Vienožinskis* ir jo epocha

Lietuvos publicistas, vertėjas, literatas Juozas Keliuotis (1902-1983) ketvirtajame XX amžiaus dešimtmetyje itin aktyviai dalyvavo nepriklausomos Lietuvos kultūriname sąjūdyje. 1931-1940 metais būdamas kultūros žurnalo „Naujoji Romuva“ redaktorius, skatino diskusijas ir siekė telkti naujos kartos kūrėjus, literatus, dailininkus ir kitus menininkus, kurie, pasak jo, propagavo modernizmą. J. Keliuočio organizuotame neformaliame „Naujosios Romuvos“ klube rinkosi ne tik dailininkai ir literatai, bendrauti pradėjo ir akademinė inteligentija, kai kurie pedagogai. 1933 metais J. Keliuotis įkūrė ir „Naujosios Romuvos bičiulių sąjungą“, kurios skyriai buvo organizuojami ne tik laikinojoje sostinėje, bet ir provincijos vietose. Tuo metu jau vis plačiau buvo skleidžiamos ir aptariamios kultūros, mokslo, švietimo naujovės ir tolesnio vystymo problemos. 1935 metų kovo mėnesį ši organizacija iniciavo ir organizavo Lietuvos kultūros kongresą, kuris vyko Vytauto Didžiojo universiteto rūmuose. Renginyje dalyvavo šalies literatūros, meno kūrėjai, muziejininkai, mokslininkai, kurie svarstė kultūros plėtojimo, taip pat istorinio paveldo puoselėjimo aktualijas. Vėliau J. Keliuotis rašė gan išsamius atsiminimus apie savo bendravimą su žymiais lietuvių literatūros ir meno žmonėmis, atskleidė oficialių ir neformalių kultūros asmenybių santykių ypatumus. Memuarinis tekstas „Justinas Vienožinskis ir jo epocha“ ne tik atspindi atsiminimų autoriaus bendravimo su žymiu tapytoju ir dailėtyrininku epizo-

dus, bet ir tarpukario Lietuvos kultūrinio gyvenimo aplinką, kūrėjų visuomeninės raiškos sąveiką. Šis publikuojamas atsiminimų fragmentas byloja apie J. Keliuočio paskatinto kultūrinio sąjūdžio formavimo pradžią. Visas atsiminimų rankraščio teksto originalas saugomas Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus fonduose. Dėkojame šios bibliotekos administracijai už leidimą publikuoti rankraščio fragmentą.

ROMUALDAS JUZEFOVIČIUS

Atsiminimų fragmentas. LNMMB, F31-50, l. 67-69

Mano gyvenimui intensyvėjant, sklindant naujoms revoliucinėms meno idėjoms, gausėjant jaunųjų dailininkų gretoms, kilo gyvas reikalas įsteigti nuolatinį menininkų klubą, kur būtų keliamos ir brandinamos naujos meno idėjos, kur būtų numatomos konkrečios veikimo priemonės joms įgyvendinti, kur būtų ugdomi dailininkų broliško jausmai. 1931 m. lapkričio mėnesį toks klubas ir buvo įsteigtas „Naujosios Romuvos“ redakcijos patalpose. Jo pagrindinį branduolį sudarė jaunieji dailininkai iš Nepriklausomų dailininkų draugijos: A. Samuolis, A. Gudaitis, V. Vizgirda, A. Valeška, J. Mikėnas, L. Truikys, R. Kalpokas, Č. Kontrymas, J. Vaitys ir kt. Bet jis buvo atviras visiems kūrybos žmonėms. Į jo reguliariai rengiamas sueigas galėjo atvykti ir vyresnieji dailininkai, ir rašytojai, ir teatralai, ir šiaip visuomenės atstovai. Klubas neturėjo jokio biurokratinio aparato – nei įstai-

gos, nei rašytinio statuto, nei valdybos. Niekada niekur jis nebuvo įregistruotas, todėl niekada nebuvo prašoma iš valdžios leidimo jam susirinkti, todėl į jį ir negalėjo atsilankyti policijos atstovai, tada paprastai kontroliavę visus viešus susirinkimus. Susirinkdavome vakarais, „Naujosios Romuvos“ redakcija svečiams išvirdavo neribotą kiekį juodos kavos, o dailininkai, turintys žmonas, atsinešdavo jų iškeptų pyragaičių ir sausainių. Aš kaip šeimininkas pirmininkaudavau tokioms sueigoms ir vadovaudavau pokalbiams ir ginčams. Rinkdavomės vieną kartą per savaitę. Svaiginamų gėrimų čia niekad nevertodavom – tai buvo nerašytas įstatymas. Klubui įsisteigus rečiau ėmėme lankyti kavines ir restoranus, kur paprastai buvo geriama ir alkoholio, dėl kurio dažnai nutrukdavo rimtesni pokalbiai, kildavo muštynių, kurios baigdavosi policijos nuovadose. Tai dar labiau sunkindavo ir šiaip nelengvą menininkų materialinę būklę. Todėl klubas ir šiuo atžvilgiu buvo reikalingas.

Meninkų klubo pavyzdžiu netrukus aš suorganizavau ir jaunųjų literatų klubą, kurio branduolį sudarė granitininkai¹ ir dar ištisa eilė naujų literatų, nesuskubusių ar nenorėjusių „Granite“ dalyvauti. Jaunųjų literatų klubo sueigos būdavo daug ramesnės, mažiau gyvos ir aktualios, negu dailininkų. Jaunieji literatai buvo satūresni ir ramesni: jie nekėlė „revoliucijų“, nesiūlė platesnių ir drąsesnių literatūros ir visuomenės reformų, daugelis jų tiesiog norėjo rašyti tik „gražius daiktus“ ir viskas. Jie buvo nekalbūs, juos tekdavo tiesiog „tempti už ausų“ norint, kad sueiga pasidarytų gyvesnė ir įdomesnė. Aš vadovavau ir šiam klubui. Jis irgi neturėjo rašytinių įstatų ir

niekur nebuvo įregistruotas. Į jo sueigas buvo kviečiami ir vyresnieji rašytojai, iš jų dažnai atsilankydavo J. Tumas-Vaižgantas, Vydūnas, J. A. Herbačiauskas, V. Mykolaitis-Putinas, F. Kirša ir I. Šeinius. Jie savo atsilankymais tuojuo labiau pagyvindavo šias sueigas. O į menininkų klubo sueigas iš vyresniųjų lankydavosi J. Vienožinskis, P. Galaunė, P. Rimša, A. Galdikas ir V. Kai-riūkštis.

1932 m., atsidarius Nepriklausomų dailininkų kavinei, abiejų šių klubų sueigos vykdavo ten, nes buvo erdviau, čia pat buvo galima užsisakyti kavos ir užkandžių. Bet šiai kavinei užsidarius, šių klubų veikla vėl buvo perkelta į „Naujosios Romuvos“ redakciją. Netrukus šie abu klubai buvo sulieti į vieną Naujosios Romuvos klubą, kuris reguliariai veikė ligi žurnalo užsidarymo Vilniuje 1941 metais. Tai buvo padaryta dėl daugelio priežasčių. Pirmiausia todėl, kad dailininkai ir rašytojai bendradarbiaudami tame pačiame žurnale suartėjo, labiau susigyveno ir susidraugavo, bendros sueigos pasidarė dar gyvesnės, aktualesnės įgijo platesnio pobūdžio. Sujungtas ir praplėstas klubas su laiku ėmėsi svarstyti ne tik meno ir literatūros, bet ir architektūros, urbanistikos, mokslo, švietimo, jaunuomenės ir reikalingų visuomeninių reformų problemas. Jį ėmė lankyti ir architektai, ir urbanistai, ir mokslininkai, ir pedagogai, ir inžinieriai, ir visuomenės veikėjai. Kiekvienai sueigai jau buvo iš anksto parenkama tema ir numatomas pagrindinis jos referentas. Klubo posėdžiai jau buvo aprašomi „Naujojoje Romuvoje“ ir viešai skelbiami šių pokalbių ir svarstymų rezultatai. Klubo veikla tapo žinoma visam kraštui.

¹ Čia rašoma apie literatus, kurie anksčiau bendradarbiavo J. Keliuočio redaguotame almanache „Granitas“.